

NORDISKE

4 - OKTOBER 2023

FORENINGEN
NORDEN
Meget mere NORDEN

**Pelle Dragsted:
Norden er en vellykket
mellemting mellem rå
kapitalisme og mislykket
Sovjet-socialisme.
Derfor arbejder tiden
for den nordiske vej.**

Leder

Vi skal udnytte vores økonomiske og militære styrke i Norden

De tektoniske plader i geopolitikken rykker kraftigt i disse år. Det er der mange grunde til.

Kinas, Indiens og andre landes økonomi fylder mere og mere, så den internationale konkurrence om beskæftigelse og i sidste ende velstand bliver skarpere på verdensplan. Det inkluderer ikke mindst en voldsom rivalisering mellem Kina og USA om teknologiudviklingen. I det hele taget ser vi en bevægelse fra en bipolar til en multipolar magt- og styrkebalance i verden.

Herunder er der både økonomisk og militært et pres på Europa, hvor vi europæere må se i øjnene, at vi fremover i højere grad skal tage vores skæbne i egne hænder. Det gælder uanset, om vi har en republikansk eller en demokratisk præsident i USA.

Midt i alt det er vi i Europa ramt af krigen i Ukraine med de ændringer i trusselsbilledet, det indebærer i hele Europa – også i Norden. Det skal vi stå sammen om i Europa.

Men uden at ekskludere et stærkere europæisk samarbejde kalder det også på, at vi i Norden rykker endnu tættere sammen. Og som Michael Zilmer-

Foto: Jacob Carlsen.

Johns forklarer i denne udgave af Nordiske, så har krigen i Ukraine udløst et ønske både i Sverige og Finland om at blive medlemmer af Nato, hvilket igen giver anledning til overvejelser i Nato om en ny militær struktur; eventuelt i form af en nordisk kommando.

Når de geopolitiske plader rykker sig, skaber det muligheder. Det skal vi i de nordiske lande erkende og udnytte.

Vi skal gøre os klart, at et samlet

Norden både økonomisk og militært udgør en stor styrke. Det skal vi naturligvis udnytte både til at sikre fred, frihed og velstand i de nordiske lande. Og selvfølgelig også til at udøve indflydelse ud over Nordens grænser i resten af EU og verden.

Lars Barfoed
Formand

NORDISKE

Foreningen NORDEN

Vandkunsten 12,
1467 København K.
Telefon: 35 42 63 25,
mail: landskontoret@foreningen-Norden.dk,
www.foreningen-norden.dk

Landsformand: Lars Barfoed
Generalsekretær: Christian Lagoni

Protektor:

Hendes Majestæt
Dronning Margrethe II
NORDISKE – foreningens magasin

Redaktion: Esben Ørberg,
ansvarshavende redaktør,
Telefon: 27 25 80 40,
redaktion@foreningen-norden.dk.

Grafisk tilrettelæggelse:
Pia Alø Visser, Stibo Complete.

NORDISKE udkommer i januar, april, juni og oktober.

Næste nummer af Nordiske udkommer i uge 4, 2024.

ISSN: 0901-4950.

Tryk: Stibo Complete a/s.

Forside: Pelle Dragsted på Blågård's Plads.

I baggrunden ses en af Kai Niensens 22 figurer eller figurgrupper, som har udsmykket pladsen siden 1918. Foto: PR-foto.

Medlemskab: Du bliver medlem for 305,- om året, 400,- for en husstand, 205,- for pensionist og 250,- for pensionistpar.

Skriv til os. Se vores adresse til venstre her på siden. Eller meld dig direkte ind:

www.foreningen-norden.dk/medlemsformer-og-kontingenter/

Uden Grundtvig ingen 'Nordisk Socialisme'

Enhedslistens politiske ordfører, Pelle Dragsted, har succes med bogen 'Nordisk Socialisme' og han har modtaget Grundtvig-prisen. Her fortæller han, hvorfor han er så optaget af Norden som forbillede – og af Grundtvigs tanker om kraften i folkeligheden.

Der går blot fem minutter fra Nordiskes forespørgsel om interview lander i Pelle Dragsteds mailboks til han svarer: 'Gerne!' Ja, det virker nærmest som om vores henvendelse var ventet, lige siden Dragsted for to år siden udkom med bogen 'Nordisk Socialisme', som nu er ude i 4. oplag og oversat til både svensk og finsk.

I hvert fald er han meget optaget af, hvad de nordiske lande kan sammen, langt mere end de fleste politikere - især på venstrefløj.

Pelle Dragsted er nærmest vokset op på venstrefløj og var ansat i Enhedslisten, før han kom i Folketinget første gang fra 2014-2019 og igen fra 2022 med over 14.000 personlige stemmer, hvilket gjorde ham til partiets topscorer. Da han i mellemperioden var rådmand på Frederiksberg, var det med et rygstød i form af næstflest personlige stemmer i kommunen, som ellers havde haft 100 års uafbrudt konservativt styre.

Trump advarede om Norden

Da vi et par dage efter gennemfører interviewet, er det for at finde ud af, hvad Dragsted mener med begrebet nordisk socialisme. Hvor meget er nordisk og hvor meget er socialisme?

- Begrebet stammer ironisk nok fra Trump-administrationen som en advarsel mod det nordiske samfundssystems velfærd, omfordeling og demokratiske økonomiske ejerskab. Det er jo netop den relative økonomiske lighed, som tiltaler mig i samfund, hvor befolkningen kan få dækket almin-

delige menneskelige behov som uddannelse og pleje uden at være afhængig af egen købekraft eller markedsmekanismer.

Hvorfor tror du så ikke, at mange flere lande er gået den vej?

- Jeg tror, at tiden arbejder for den nordiske vej, fordi Norden viser en vellykket mellemting mellem rå kapitalisme og mislykket socialisme, som vi så i Sovjet. Vi har valgt og udviklet en tredje vej med blandingsøkonomi og store offentlige ejerskaber, især i Norge, Sverige og Finland, mens Danmark er mere præget af andelsejerskab og Kooperation. Norden er jo et levende bevis på, at netop fordi markedet spiller en mindre rolle, kan vi sikre, at velstanden ikke koncentrerer hos nogle få.

Dragsted står foran en mindre turné i Finland med bogpræsentation i Helsingfors og medvirken på en litteraturfestival i Tampere. Det passer ham godt, for han vil gerne bredt ud med sine argumenter om, at Norden bør spille en mere aktiv rolle.

- Resten af verden har brug for Norden! Derfor håber jeg også, at Norden kan blive bedre til at optræde med fælles stemme i internationale forhandlinger. Det kunne for eksempel være om fælles globale skatteregler i regi af OECD. Jeg mener, at vi med vores gode model med lighed, trygge og frie liv og stor organisationsgrad på arbejdsmarkedet har forpligtelse til at hjælpe andre. Jeg tror også, at globaliseringen er nået dertil, hvor der er plads til og brug for de fordele, der kendetegner den nordiske model. Vi har opbrud i verden og flere og flere erkender, at det ikke er heldigt, at værdierne er koncentreret på ganske få.

Handler ikke om frihed eller lighed

Som politisk ordfører og tidligere finansordfører for sit parti er Pelle Dragsted optaget af økonomiske modeller, som sikrer en balanceret udvikling under hensyn til klima, miljø – og lønmodtagerne. Men han er træt af dem, som hævder, at det handler om enten frihed eller lighed.

- Det handler ikke om økonomisk lighed eller

velstand. Norden er det bedste bevis på, at det netop er på grund af vores omfordeling, og ikke på trods, at alle har et grundlag og en chance i livet. Vi ser også, at Biden og hans administration skeler mere og mere til nordisk inspirerede modeller.

Men vi kan vel ikke leve af at eksportere vores egen succes?

- Nej, selvfølgelig skal Norden også samarbejde for Nordens egen skyld, hvilket heldigvis er ret nemt, fordi vi ligner hinanden så meget, at vi har

Pelle Dragsted har foruden Grundtvig-prisen modtaget Ting-prisen, som er Altingets hædersbevisning for god politisk kommunikation. Her er han i selskab med Niels Skovgaards Grundtvig-statue i Vartovs gård i forbindelse med pristildelingen.

kunnet tilpasse vores arbejdsmarkeder til hinanden, oprette pasunion og meget andet. Jo, vi skal være bevidste om vores nordiske særkende, som jo netop er grundlaget for at Norden er så perspektivrigt.

Hvad med sikkerhed og forsvar i Europa? Enhedslisten er jo ikke ligefrem varm tilhænger af militær?

- Nej, derfor er vi også principielt imod Danmarks Nato-medlemskab, men udmeldelse kræver en helt

ny sikkerhedsarkitektur på nordisk, europæisk og internationalt plan, og den er næppe lige om hjørnet. Vi ser sådan på det, at når Sverige og Finland kommer med i Nato, så kan Norden blive en så vigtig stemme, at vi kan præge alliancen til at anvende flere kræfter på afspænding, fred og forsoning.

Norden kan præge globale handelsaftaler

Pelle Dragsted ser i det hele taget Norden som et redskab til at skabe bedre forhold i verden, også når det handler om fremtidens handelsaftaler.

Pelle Dragsted på Vartovs talerstol, hvor han priste Grundtvigs ideer om, at mennesker er myndige og kan tage sagerne i egen hånd, uden at have lærde eller autoriteter til at gøre det.

- Der er jo store verdensøkonomiske fordele ved, at vi kan handle med hinanden på kryds og tværs, men handelsaftalerne skal også sikre gode liv og ikke konkurrere parterne ned på løn, arbejdsforhold og klima. Vi skal ikke konkurrere om at underbyde hinanden, som det ofte sker i regi af den globale verdenshandelsorganisation WTO. Det glæder mig, at Biden også er opmærksom på det!

Du kalder dig for stats skeptisk socialist. Men er en stærk centralmagt ikke forudsætning for den lighed, som du hylder?

Jo, betydelig statslig deltagelse er helt afgørende for det gode samfund, men jo ikke den antidemokratiske planøkonomi, som prægede de topstyrede Østeuropæiske lande gennem årtier. Og heller ikke den kapitalistiske model, som medfører ulighed og klimakatastrofe. Jeg er stærk tilhænger af folkelige og lokale ejerskaber, som vi ser i Danmark på områder som fjernvarme, vand og elektricitet og på dagligvareområder i form af Coop med 1,9 mio. danskere som medlemmer. Men også de kooperative ideer, som socialdemokraten Frederik Borgbjerg var en af de fremmeste fortalere for, har jo for eksempel skabt grundlag for de almene boligselskaber, som betyder at hver femte bolig i Danmark i dag er uden for markedet.

- Men det nytter heller ikke noget at være så ideologisk liberal, at staten skal reduceres til det mindst mulige. Lad mig minde om det danske vindmølleeventyr, som er båret frem af statslig subsidiering og stærk politisk deltagelse. Ja, vores offentlige satsning på vedvarende energi er i høj grad

årsagen til, at vi er så langt fremme med grøn omstilling i Norden.

Du modtog for ikke så længe siden Grundtvig-prisen. Hvad siger Grundtvig dig?

- Jeg har først for alvor lært Grundtvig at kende i de seneste 5-10 år, selvom jeg altid har været bevidst om, at han har spillet en stor rolle i Norden med sin forståelse for kraften i folkeligheden. Det er jo den folkelighed, som har skabt vores foreningsdemokrati og rige civilsamfund og som er forudsætningen for den demokratiske socialisme.

Sagen i egen hånd – uden autoriteter til at lede

- Det var journalisten og chefredaktøren på Information, den nu 87-årige Ejvind Larsen, som fik mig på sporet af Grundtvigs tanker om fællesskaber. Jeg har mødt Ejvind Larsen mange gange gennem årene, og han lærte mig at forstå Grundtvigs ideer om, at mennesker er myndige og kan tage sagerne i egen hånd uden at have lærde eller autoriteter til at gøre det. Skoler, friskoler, højskoler og andelsbevægelsen er jo fællesskaber, som er vokset op nedefra.

- Jo, jeg er da stolt af prisen og vil endda hævde, at uden Grundtvig havde jeg ikke skrevet 'Nordisk Socialisme'. Grundtvig gav mig de ideer og den styrke, der skulle til for at formulere det tredje alternativ, det nordiske, som jeg gør i bogen. Der var i hvert fald under indtryk af Grundtvigs ideer, at jeg gik i gang med at beskrive den folkelige, decentrale model, som hverken placerer den overvejende magt hos Elon Musk, Mark Zuckerberg eller hos en stærk stat.

Er der slet ingen hår i suppen, når du hylder de nordiske samfund?

Jo, nok er vi forbillede, men vi risikerer også at lukke os om os selv, fordi det går så godt for os. Uden for Norden oplever jeg, at mange har en opfattelse af, at vi har nok i os selv og derfor er utilnærmelige, siger Dragsted. eø

Forhindring blev til forbrødring

De fleste af de nordiske unge mellem 11 og 14 år havde aldrig været væk hjemmefra i et andet land i en hel uge – endside rejst alene. Opholdet på Nordisk Sommerlejr i Hillerød blev en stor forløsning og forbrødring – og træning af sprogøret.

Sprogforhindringerne stod i kø, da de 50 nordiske unge mødtes på sommerlejr i Hillerød. Men ved udsigten til en uges sprogforbistring døgnet rundt, lagde de unge sig i selen og lyttede, lærte og var tålmodige med hinanden.

Foreningen Nordens danske generalsekretær, Christian Lagoni, uddannet lærer, var lejrleder og fik en god fornemmelse af, hvordan nordiske unge tænker og handler.

De unge hejste hver morgen de nordiske flag i lejrens flagstænger. Her folder de flagene ud før hejsningen – til ære for dronefotograf Carsten Lundager.

Fire døgn senere mødte vi en stolt lejrleder, Christian Lagoni, som var fyldt af lige så stærke indtryk, som de unge.

- Det har været en stejl stigning for de unge, både at stå på egne ben og knytte kontakter på tværs af nationer og sprog. Men også for mig har det været uforglemmeligt at se, hvor mange af de unge, som i den grad vil beholde de nye kontakter. Jeg har jo set udviklingen af spirende nordiske venskaber, og det er en gave i sig selv!

Vokser med ansvaret

Lagoni beretter om unge, som påtog sig ansvar på en helt anden måde, end de har været vant til.

- Tag bare de unges håndtering af egne penge, hvad enten det var i Tivoli, på Frederiksborg Museum eller når de skulle organisere fællesindkøb af kondivand og andet til den afsluttende discoaften. De blev som små voksne på få dage!

Sommerlejren bygger på stolte traditioner i Hillerød, hvor den blev oprettet og opført af Foreningerne Norden i 1948. Indtil for få år siden bar bygningskomplekset da også navnet Nordisk Sommerlejr, men i dag drives stedet af Danhostel.

Organiseringen af sommerlejren foregår i et samarbejde mellem Foreningerne Nordens sekretariat og frivillige. I år stillede Island og Finland med de største delegationer, men alle nordiske lande var repræsenteret.

Forbilledlige frivillige

Det frivillige engagement har imponeret Lagoni.

- Vi har haft en forrygende uge i et forbilledligt samarbejde på tværs af lande, ansatte og frivillige. Et enkelt sikkerhedstjek hos lægen er vel det mest dramatiske i en uge, som har sat sig livsværdige spor i mange af de unge. Det kan jo være både spændende og skræmmende på samme tid at være alene i et andet land.

- Jeg mener, at vi er lykkedes med missionen om at skabe bånd mellem mennesker i Norden, bånd som rækker længere end til en uge. Det har været vigtigt, at de unge blev bevidste om, at de både har ansvar for sig selv og for fællesskabet, og den følelse er grundlag for de venskabelige relationer, som er blevet skabt.

- Vi havde for eksempel en 13-årig lejrdeleger, som rejste alene med tog i 13 timer fra det nordlige Sverige til Hillerød station, hvorefter han selv fandt vej til lejren til fods. Da vi tog imod ham, kunne jeg mærke en dreng, som med rette var stolt af sin bedrift, siger Christian Lagoni.

VR Travel™

OPTIMIZE YOUR TRAVEL BUDGET

Danmark
Grønland

Rejser til Grønland

Ro til smukke oplevelser

Vores rejseeksperter planlægger din tur uanset formål

- Forretningsrejse
- Konference med gæster fra hele verden
- Besøgs- og grupperejser

Få bedre oplevelser, når vi reserverer hele din rejse

Med 50 års kendskab til transportmulighederne reserverer vi hele din rejse med fly, bådtransport og hotelovernatning.

Kontakt kundeservice og begynd at glæde dig allerede nu

+45 7642 9999 . +299 322899 . vr-travel.com

FULL
SERVICE

SELF
SERVICE

Norden og Østersøen – når krigen slutter

Nordiske ser for tiden på Østersøen og Nordens rolle i det Baltiske Hav, som gennem tiderne har været nøglen til herredømmet i vores del af Europa. I middelalderen fik Danmark, i hård konkurrence med Hansestæderne, status som regional stormagt gennem heldigt gennemførte erobringstogter og korstog. Efter middelalderen blev Sverige dominerende for siden at blive afløst af Rusland.

Vi ser på nogle af de mange forbindelser på kryds og tværs, handelsmæssige, religiøse, kulturelle og personlige såvel som krigeriske, som gennem tiderne har forbundet folkene omkring Østersøen – på godt og ondt.

For mange af os, som levede under den kolde krig, var jerntæppet en ubrydelig skillelinje mellem øst og vest, som havde sin forlængelse mod nord gennem Østersøen. Vi kendte derfor heller ikke meget til de lande, der lå på den anden side.

Men omvæltningerne i Central- og Østeuropa ændrede billedet, især da Polen og de tre baltiske lande blev medlem af EU, og Østersøen fik atter muligheden for at indtage sin plads mellem en række regionale centre.

På det seneste har Rusland forsøgt at indtage Ukraine, hvilket har resulteret i det nærmest utænkelige, at Finland og Sverige bliver medlemmer af Nato.

Selvom vi historisk må erkende, at både fredelige og krigeriske kontakter har udvirket nye strømninger og ideers folkelige udbredelse i Østersøområdet, er det ikke tilfældet med den nye krig, som da heller ikke har nået Østersøen.

Men akkurat som ved jerntæppets fald, oplever Rusland, det tidligere Sovjetunionen, nu sin magt og indflydelse omkring Østersøen beskåret drastisk.

Vi, som hylder nordisk samarbejde, håber, at krigen bilægges og sårene kan heles. Vores europæiske hjørne har brug for, at vi atter kan næres af den mangfoldighed af historiske, geografiske og kunstneriske elementer, som tidligere prægede Østersøregionen.

I den seneste udgave af Nordiske talte vi med den danske ambassadør i Sverige. Denne gang møder vi den tidligere Nato-ambassadør og protokolchef i Udenrigsministeriet, Michael Zilmer-Johns, som gennem årtier har været tæt på ovennævnte problematik.

Esben Ørberg, redaktør

Krigen er rykket tæt på. Billedet er dog fra en militærøvelse, Joint Challenge, uden for Åhus i Sverige. Foto: Johannes Jansson, norden.org.

Norden i Nato: Den nødvendige slagstyrke

Regeringen bad den tidligere Nato-ambassadør stå i spidsen for hvidbogen om fremtidens danske forsvar, en rapport som har fået bred opbakning fra hele det politiske spektrum. Vi besøger Michael Zilmer-Johns på Bornholm for at tale om Østersøen og Nordens centrale rolle, som følge af krigen i Ukraine og Sveriges og Finlands optagelse i Nato.

For de fleste af dette blads læsere er Norden en hjertesag. Sådan er det ikke for Michael Zilmer-Johns. For ham har det nordiske samarbejde gennem mere end 40 år i det danske udenrigsministerium været en opgave og et redskab på linje med EU, Nato eller OSCE.

Alligevel vil han gerne understrege, at den sproglige og kulturelle nærhed gennem årene har skabt venskaber og et særlig tæt samarbejde med nordiske kolleger.

- Nordiske kolleger finder gerne sammen og kommer næsten altid fagligt og socialt tæt på hinanden, når vi arbejder internationalt. Det oplevede jeg bl.a. til min store glæde i 2002, da Danmark overtog formandskabet for EU, og jeg som nyudnævnt politisk direktør i Udenrigsministeriet skulle overtage en stor og kompleks formandsopgave, som jeg manglede både faglige forudsætninger og europæisk netværk til at løfte. Det havde til gengæld min svenske kollega, Sven-Olof Petersson, som netop havde haft den rolle under det svenske formandskab. Sven-Olof inviterede mig ikke blot til Stockholm, hvor han brugte lang tid på at dele

sine righoldige erfaringer med nøglepersoner og processer i EUs meget byzantinske udenrigspolitiske samarbejde. Han introducerede mig også til sit store netværk og tog mig med under armen, når jeg deltog i de mange forskellige internationale mødeformater, og han sørgede for, at jeg fik mødt alle centrale personer.

Kunne hjælpe nordiske kolleger

- Senere fik jeg mulighed for at gengælde, da jeg i 2014 kom til Bruxelles som Nato-ambassadør. Der regnede jeg bestemt ikke med, at det nordiske ville fylde meget, fordi Finland og Sverige ikke var

medlemmer. Men netop derfor var min finske og svenske kollega, som var tvunget til at følge arbejdet i Nato fra sidelinjen, meget optagede af at høre, hvordan Nato udviklede sig og oplevede sikkerhedssituationen, ikke mindst da Rusland annekterede Krim. Så jeg fortalte dem løbende så meget, jeg kunne, uden at bryde Natos fortrolighedsregler. Tit mødtes vi også sammen min islandske og norske kollega, som jeg også havde et særlig tæt forhold til. Vi har jo en ensartet tilgang til verden, til kønsroller og børn, så vi er bare tættere på hinanden!

Når det er sagt, er Zilmer-Johns som garvet

embedsmand og inkarneret diplomat netop ikke en mand med en sag. Til gengæld besidder han skarpe analytiske og sikkerhedspolitiske evner et godt stykke ud over det sædvanlige.

Derfor har Nordiske ladet sig invitere på besøg i hans sommerhus i Tejn på Bornholm. Netop her, fra Danmarks østligste punkt, bliver samtalen om forsvar og sikkerhed omkring Østersøen en smule mere nærværende som følge af Ruslands invasion af Ukraine. Afstanden fra vores kaffebord til den russiske marine i Kaliningrad er blot 360 kilometer og fra vinduet kan vi se farvandet omkring Christiansø, hvor et russisk krigsskib for nylig krænkede

På Nordiskes opfordring finder Michael Zilmer-Johns sin gamle russiske artilleri-kikkert frem og retter sigtet ud over havet fra sommerboligen på Bornholm - højt over Østersøen. Foto: Esben Ørberg.

dansk territorialfarvand, men Michael Zilmer-Johns minder os om, at Bornholms sikkerhedspolitiske placering i dag er langt mindre udsat end under den kolde krig. Trods alt.

Da Bornholm kunne erobres i et snuptag

- Jeg boede her som barn i 60'erne, fordi min far var udstationeret som officer. Dengang lå Bornholm langt bag fjendens linjer og man følte sig udsat. Rusland besatte jo Tjekkosllovakiet i 1968 og ville kunne have snuppet Bornholm længe før, hjælpen nåede frem. Bornholm var vigtig, fordi man herfra kunne holde øje med Warszawapagtens flådebevægelser og observere langt ind i Rusland fra de bornholmske radar- og lytteposter.

- Men hvor vi før var frontlinje med Bornholm som forpost, så ligger frontlinjen nu ved de baltiske lande og det er os, der sender forstærkninger ud til dem og hjælper med at holde Østersøen fri.

- Set i et Østersø-perspektiv gælder det i dag om at holde det tindrende klart for Rusland, at ethvert forsøg på, ligesom i Ukraine, at bruge militær magt mod de baltiske lande, og nu også Finland og Sverige, vil udløse en storkrig med Nato, som Rusland er dømt til at tabe, lyder det fra Zilmer-Johns.

- Finlands og Sveriges medlemskab forrykker magtbalancen og meget skal gentænkes rent militært, nu hvor Nato kan kontrollere Østersøen. Politisk blev Finland og Sverige jo entydigt forankret i Vesten med optagelsen i EU, men militært gør det en kæmpe forskel, at Finland og Sverige nu bliver en del af Natos planlægning, øvelser og kommandostruktur.

Norden i Nato-struktur og -strategi

Ifølge Zilmer-Johns overvejer Nato, hvordan Norden skal gentænkes rent militærstrukturelt. Vil man oprette en samlet nordisk kommando eller vil

Frederiksberg Slot, den 3. oktober sidste år: Michael Zilmer-Johns præsenterer rapporten om dansk forsvar frem mod 2035 for et stort opbud af militære eksperter samt statsminister Mette Frederiksen – og masser af medier. Foto: Ida Marie Odgaard, Ritzau Scanpix.

Norden blive delt mellem en Østersøkommando og tilsvarende en Nordatlantisk kommando?

Svaret kendes selvsagt ikke endnu, men det er sikkert og vist, at vi er på vej mod tættere nordiske samarbejdskonstellationer om sikkerheds- og forsvarspolitik, lyder det fra Zilmer-Johns, som erindrer om, at Danmark i mange år ikke rigtigt havde blik for Norden i dette regi.

- Vi lænede os især op ad USA og Storbritannien og engagerede os jo direkte i krigene i Afghanistan, Irak, Kosovo og Libyen med betydelige styrker, der var involveret i hårde kampe, medens de øvrige nordiske lande var meget mere tilbageholdende. Den skarpe militære profil gav os en stærk selvfølelse, som helt sikkert er blevet oplevet som ret arrogant af de andre og de følte – helt berettiget, at Danmark ikke ville Norden forsvarsmæssigt.

- Imens blev vores nordiske fæller i Sverige, Norge og Finland ved at se mod øst og udviklede et tæt militært samarbejde, især omkring Nordkalotten, på trods af at to af landene ikke var medlemmer af Nato.

Sikkerhedspolitisk renæssance

I dag har Norden sikkerhedspolitisk fået, hvad Zilmer-Johns kalder for en renæssance og Danmark har fået øjnene op for betydningen af det. Det skyl-des ikke kun et aggressivt Rusland og den aktuelt spændte situation i Europa. Zilmer-Johns tilskriver især to politikere ansvaret for allerede tidligere at have startet opprioriteringen.

- Bertel Haarder har jo gennem hele sin lange karriere taget det nordiske samarbejde dybt alvorligt og brugt mange kræfter på at få resten af Folketinget og skiftende regeringer til at indse betydningen af det. Selvom det nordiske er en hjertesag for Haarder, var han i øvrigt både som minister og folketingsmedlem bredt interesseret i internationalt samarbejde og også en af de få politikere, der ville bruge tid på de udenlandske diplomater i København. Han kunne altid finde plads i kalenderen til et møde og kom til alle begivenheder og receptioner på ambassaderne, hvilket kun de færreste politikere gider – når man ser bort fra den store 4. juli-fest på den amerikanske ambassade! Per Stig Møller erkendte i slutningen af sin udenrigsministertid, at vi var kommet bagud i forhold til det sik-

kerhedspolitiske og militære samarbejde i Norden og satte forskellige initiativer i gang for at indhente det forsømte.

Med krigen i Ukraine er Danmarks sikkerhedspolitiske situation ændret fundamentalt og vi er blevet nødt til at vende blikket fra fjerne egne til vores nærområde.

- Indtil da var krig i vores hjørne af Europa helt utænkeligt. Ingen lagde planer efter det og et dansk forsvar i direkte krig var heller ikke i tankerne. Derimod var vi naturligvis helt på det rene med, at hvis der kom krig med Rusland i vores hjørne, så ville det være umuligt at holde Finland og Sverige ude. Med Krim-krisen og Putins snak om at genoprette Moder Rusland, herunder de baltiske lande, kom erkendelsen af, at de tre lande risikerede at blive de første til at blive inddraget i en eventuel militær operation fra Rusland.

Før og efter 2014

- Allerede med Lissabon-traktaten i 2007 indgik EU-landene en gensidig sikkerhedsklausul, som ganske vist var bundet op på terrorhandlinger, men også indebar, at man ikke bare ville se passivt til, hvis et andet medlemsland blev angrebet af en stat.

- Det tog Sverige og Finland naturligvis bestik af, men før 2014 var der ingen, der talte om, at de to lande kunne finde på at ansøge om Nato-medlemskab. Det ville være en alt for stor provokation over for Rusland, og i årene efter murens fald var der blevet indgået en række tillidsskabende traktater, hvoraf Rusland var med i de fleste – herunder i OSCE. Efter 2014 begyndte nogle få politikere, anført af den tidligere svenske statsminister Carl Bildt og den tidligere finske udenrigsminister Alexander Stubb dog at tale om svensk og finsk Nato-medlemskab.

- Alligevel kom det som et kæmpe chok, da Rusland i februar 2022 gik ind i Ukraine i en fuldskala-invasion med voldsomme kamphandlinger. Ja, Rusland opgav endda at hævde, at det ikke var dem, der greb til våben, som de havde påstået i 2014. Nu bristede alle illusioner, da Rusland tonede rent flag og viste, hvor langt de var villige til at gå. I forhold til Finlands og Sveriges Nato-medlemskab forandrede Ruslands angreb på Ukraine

- Det nye er, at forsvar kommer naturligt ind i det nordiske samarbejde, hvor det før var afvigende, fordi de forskellige alliancetilhørsforhold forhindrede, at vi kunne arbejde lige så tæt sammen her som inden for f.eks. økonomi, forskning og kultur, siger Zilmer-Johns. Foto: Esben Ørberg

alt, siger ambassadøren, som beskriver, hvad der skete i Sverige og Finland, som følge af invasionen.

Holdningerne i Finland og Sverige

- I Finland skiftede stemningen nærmest fra den ene dag til den anden. Normalt viser politikerne vejen og forsøger at overtale befolkningerne til at følge vejen, men i Finland krævede befolkningen at blive medlem af Nato. Den stemning fangede præsidenten øjeblikkeligt og satte sig selv i spidsen for medlemskab.

- Jeg var selv i Finland i tiden lige op til beslutningen om medlemsansøgning og selvom jeg også var

overrasket over det hurtige holdningsskifte, kunne jeg godt fornemme de historiske rødder fra vinterkrigen i 1939-40, hvor Finland tabte til Rusland og måtte overgive hele det Karelske Næs. Tabet betød, at Finland nærmest blev påtvunget en neutralitet, som derfor aldrig blev en del af folkesjælen som i Sverige, der selv havde valgt den.

- Derfor var det folkelige skift i Sverige heller ikke så dramatisk som i Finland og det tog da også længere tid, før det politiske system kunne se, at Nato-medlemskab var vejen at gå. I Sverige var der godt nok et lille flertal for Nato-tilslutning, men et stort og meget skeptisk mindretal, som havde svært ved at vænne sig til at Palme-tiden var ende-

Hvem er Zilmer-Johns?

Michael Zilmer-Johns er født i 1957 og læste økonomi ved Københavns Universitet og Christian Albrecht Universitetet i Kiel. Efter endt uddannelse i 1982 begyndte han sin karriere i det danske udenrigsministerium og arbejdede med GATT, EØF-tiltrædelsesforhandlinger med Spanien og Portugal samt udviklingsamarbejde med Latinamerika, Angola og Mozambique.

Fra 1985-88 fungerede han som ambassadesekretær ved den danske EØF-repræsentation i Bruxelles. Tilbage i København blev han assisterende privatsekretær for udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen. Mellem 1992 og 1995 var han chef for EU- og Økonomisektionen ved den danske ambassade i Bonn. Efter et år som stedfortræder i afdelingen for Nordafrika, Mellemøsten og Latinamerika i det danske udenrigsministerium blev han i 1996 chef for Politik- og Planlægningsafdelingen i Danmarks Internationale Udviklingsagentur.

Ti dage før terrorangrebet den 11. september 2001 blev han udnævnt til politisk direktør i Udenrigsministeriet og arbejdede de næste to år med at håndtere den efterfølgende krise, bl.a. som formand for EUs politiske udvalg under det danske EU-formandskab i 2002. I 2003 blev han udenrigs- og sikkerhedsrådgiver for statsminister Anders Fogh Rasmussen med Irakkrigen og EUs forfatningstraktat blandt centrale udfordringer. I 2005 vendte han tilbage til Udenrigsministeriet som statssekretær for udenrigs- og europæiske anliggender. Hans ansvar omfattede EU, OSCE, Danmarks strategiske partnerskaber med USA, Rusland og Kina, andre bilaterale relationer samt sikkerhed, herunder Nato og dansk deltagelse i militære operationer.

Han fungerede som dansk ambassadør i Nato 2014-18 og protokolchef i det danske udenrigsministerium 2018-21.

I marts 2020 gav den danske regering ham til opgave at lede en sikkerhedspolitisk gruppe med mandat til at udarbejde en hvidbog om Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitiske situation med henblik på at forberede den næste flerårige danske forsvarsaftale. Rapporten 'Dansk sikkerhed og forsvar frem mod 2035' udkom i oktober 2022:

um.dk/udenrigspolitik/sikkerhedspolitik/den-sikkerhedspolitiske-analysegruppe

I dag er Zilmer-Johns blandt andet tilknyttet Forsvarsakademiet og er Senior Fellow i tænketanken Axcelfuture. Han er gift med direktør for udenrigspolitik i Udenrigsministeriet, Lisbet Zilmer-Johns.

gyldigt forbi og at det ikke længere gav mening at hævde militær neutralitet.

Forskellen mellem de to nordiske lande var dermed, ifølge Zilmer-Johns, omvendt i forhold til midt i 90'erne, hvor landene havde aftalt at følges ad ind i EU. Dengang var det Sverige, der var foran og pressede Finland med ind i 1995. Nu var det omvendt. Selvom der var en forståelse om samtidighed, sagde Finland meget klart og meget hurtigt, at 'nu kører vi!' – og satte dermed svenskerne under massivt pres.

Nordisk samarbejde i Nato

Men hvordan står det nordiske samarbejde sig nu, hvor de nordiske lande for første gang siden Kalmarsunionen er samlet militært? Michael Zilmer-Johns understreger, at et samlet Norden udgør en væsentlig militær magt.

- Vi kan tilsammen mønstre omkring 75.000 mand, 500 kampfly og næsten 4.000 pansrede kampkøretøjer! Og selvom blandt andre Polen siger, at vi bør anvende endnu større beløb på forsvaret i Norden, bør de lige huske på, at de nordiske lande allerede bruger flere penge på forsvaret end Polen og de tre baltiske lande tilsammen.

Zilmer-Johns ser store perspektiver i det fremtidige militære samarbejde mellem de nordiske lande.

- Norden kan nu arbejde tæt sammen inde i Nato, hvis vi formår at koordinere vores indsats. Vi kan bygge videre på de eksisterende erfaringer fra Nordefco, ligesom f.eks. Danmark og Norge længe har arbejdet sammen om vedligehold af F16-fly. Og vi havde allerede før krigen brød ud i februar 2022 indgået aftale med Sverige om et afvisningsberedskab i luften.

Tættere nordisk udenrigspolitik

Hvordan vurderer du mulighederne for at den nye Nato-situation påvirker det nordiske samarbejde i almindelighed?

- Det nye er, at forsvar kommer naturligt ind i det nordiske samarbejde, hvor det før var afvigende, fordi de forskellige alliancetilhørsforhold forhindrede, at vi kunne arbejde lige så tæt sammen her som inden for økonomi, forskning, kultur osv. Norden har jo i forvejen et samarbejde, som på mange

områder er både ældre og forud for EU-samarbejdet. Tag bare arbejdskraftens frie bevægelighed og sociale ydelser. Derfor er der grænser for, hvor meget et tættere militært samarbejde kan trække med sig på andre områder.

- Jeg tror dog, at Norden rent udenrigspolitisk bliver tættere forbundet. Det har jo præget udenrigspolitikken, at Sverige og Finland havde et andet ståsted.

Zilmer-Johns fremhæver også de nordiske forsvars-industrielle muligheder i de kommende år, hvor der ikke længere er nogen barriere for samarbejdet.

- Sverige har store virksomheder som Bofors og Saab, mens Norge har Kongsberg, og selvom vi ikke størrelsesmæssigt kan måle os med disse i Danmark, vil der jo komme ekstra penge til forsvarret. Og flest mulig af de penge må jo gerne blive i Danmark. Vi har en ret lille forsvarsindustriel produktion i Danmark, men hvis vi kan samarbejde nordisk, vil der være en chance for at hamle op med de store tyske, franske og italienske virksomheder, ikke bare i forhold til vores egne indkøb, men også når det gælder de mange ny EU-projekter og ordrer fra de mange lande, der øger forsvarsudgifterne markant i disse år

Truslen gør militærproduktion nødvendig

Uanset om det bliver danske, svenske, norske eller andre europæiske lande, som løber med hovedgevinsten, når der skal produceres materiel og software til forsvar og sikkerhed i fremtiden, så er det ganske vist, at der bliver brug for materiellet.

Det er nemlig en af hovedkonklusionerne i den sikkerhedspolitiske analyse, som Michael Zilmer-Johns stod i spidsen for og som blev præsenteret af statsminister Mette Frederiksen den 3. oktober sidste år – med Zilmer-Johns ved sin side.

Rapporten siger klart, at truslerne mod Danmark vil være alvorligere end nogensinde siden den kolde krigs afslutning, og Danmark får derfor brug for et stærkere, mere fleksibelt og indsatsparat forsvar i fremtiden.

Michael Zilmer-Johns ser i dag med tilfredshed tilbage på dagene efter offentliggørelsen af rapporten.

- Den blev faktisk læst og taget alvorligt både af politikere og pressen. Sågar Aftenshowet, som jo normalt er lidt mere populært, bød mig ind for at tale om rapporten. I det hele taget fik vi en bred og saglig dækning i medierne og jeg var imponeret over, hvor grundigt journalisterne havde sat sig ind i det tunge og komplicerede stof.

Rapporten har ikke bare været grundlaget for det ny forsvarsforlig fra slutningen af juni, som vil give Forsvaret et historisk løft på 143 mia. kr. i de kommende ti år, men hovedlinjerne er også afspejlet i regeringens nye, brede udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi.

Selvom han er blandt de mest erfarne udenrigspolitiske aktører og analytikere i Danmark, tænker

Zilmer-Johns stadig ofte tilbage på sin overraskelse over de begivenheder, som tog fart den 22. februar 2022, hvor rapporten egentlig var tæt på færdiggørelse.

- Vi vidste jo godt, at forholdet til Rusland var forværret, men ingen af os havde forestillet os det vanvittige, som Rusland gjorde. Heldigvis besluttede vi en time out og tog en grundig debat med vores brede følgegruppe om, hvad den russiske invasion kommer til at betyde. Følgegruppen bestod af indsigtfulde eksperter ikke bare inden for sikkerhedspolitik og militære spørgsmål, men også teknologi, sundhed, infrastruktur, rumfart og mange andre områder. Gruppen hjalp os med at sætte retning og var i sidste ende med til at give

rapporten en bedre skæbne end så mange andre papirer, lyder det fra manden bag.

Rapporten behandler også det danske rigsfællesskab med Grønland og Færøerne i et sikkerhedspolitisk perspektiv, og det er derfor heller ikke tilfældigt, at Foreningen Norden på Færøerne inviterede Zilmer-Johns til Torshavn, hvor han i september drøftede rigsfællesskabets fremtid med blandt andre Bertel Haarder.

ee

Nordiske tager rigsfællesskabet til journalistisk behandling i løbet af 2024.

Den 24. oktober skulle Rusland have overtaget formandskabet i det euroarktiske Barentsrådet, men få uger før meldte landet sig ud af rådet, som har eksisteret i 30 år. Dette foto er fra 2007, hvor alt åndede fred og ingen fare. Zilmer-Johns ser direkte på fotografen, mens den fortsat siddende russiske udenrigsminister Sergej Lavrov (nummer 3 fra venstre) ser skeptisk ud. Ved hans side den nuværende norske statsminister Jonas Gahr Støre, dengang Norges udenrigsminister. Barentsrådet består nu af Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige og EU-Kommissionen.

Bolette Sandford Pedersen er professor i sprogteknologi og datalingvistik på Københavns Universitet og arbejder især med udvikling af danske sprogressourcer til sprogteknologi og sprogcenteret kunstig intelligens. Hun er desuden viceinstitutleder på universitetets Institut for Nordiske Studier og sprogvidenskab og leder af Center for Sprogteknologi.

Kunstig intelligens bør rumme de nordiske værdier

Sprog afspejler menneskelige værdier, og derfor er det vigtigt, at de nordiske sprog og kulturer finder vej til de robotter med kunstig intelligens, som lige nu er overfyldt med amerikansk og engelsk og som styrer mere og mere af vores liv. Men dansk er så relativt lille et sprogsamfund, at vi må overveje at slå os sammen i Norden om at udvikle en nordisk kunstig intelligens, lyder det fra professor i sprogteknologi.

Professor Bolette Sandford Pedersen har i mere end 30 år været optaget af at få især dansk, men også norsk og svensk, repræsenteret så godt som muligt i den teknologi, som lige nu skyller ind over hele verden og forandrer vores videnssamfund med stor fart.

Derfor er det oplagt at spørge hende, hvordan hun synes, at hendes og kollegernes bestræbelser er lykkedes.

- Den gode nyhed er at robotternes sprogmodeller bliver bedre hele tiden, men den dårlige nyhed er, at dansk kun fylder en lille procent af det tekstmateriale, som sprogmodellerne trænes på, siger professoren, som argumenterer for en nordisk alliance, som kan skabe en kunstig intelligens med nordisk sjæl – en nordisk tone. Tilsammen vil de nordiske sprog kunne bidrage til at træne robotterne i en retning, som i højere grad afspejler den nordiske virkelighed.

Det nordiske aspekt har selvsagt dette blads interesse, men vi beder først Bolette Sandford Pedersen forklare fænomenet kunstig intelligens, Artificial Intelligence, forkortet til AI.

Enorme tekstmængder

- Kunstig intelligens er allerede taget i brug mange steder i samfundet, men med ChatGPT og andre lignende chatbots er AI for alvor kommet ind i nogle centrale dele af vores samfund, nemlig på hele vidensområdet. ChatGPT skriver flot, alsidigt, vidende og formfuldendt om alle mulige emner - og endda på dansk! Den kan analysere, digte og skrive essays og svare på alle mulige spørgs-

Hvad er chatbot?

Forløber i 2016: Den Google-finansierede kunstige intelligens AlphaGo vinder over verdensmesteren i et avanceret brætspil ved navn GO, som ellers blev anset for at kræve menneskelig intuition og kreativ tækning.

2022: Chatbotten ChatGPT, der er en avanceret sprogmodel udviklet af firmaet OpenAI, præsenteres i november. Den bliver en global sensation og opnår på blot to måneder 100 mio. brugere.

2023: Tusindvis af tech-eksperter opfordrer i et åbent brev i foråret til at sætte kunstig intelligens på pause, indtil man har lovgivet og sikret sig, at teknologien er under kontrol.

mål. Styrken ligger i de enorme tekstmængder på flere hundrede milliarder ord, som sprogmodellen bag ChatGPT og andre lignende sprogmodeller er trænet med.

For sprogforskere og datalingsvister som Bolette Sandford Pedersen er ChatGPT et værdifuldt støtteværktøj med vægt på 'støtte'.

- Den kan minde om oversættelsesprogrammet Google Translate, som former tekster, som ser meget overbevisende ud, fordi de er sprogligt sammenhængende og nogenlunde korrekte. Men netop derfor skal man være varsom. Chatbottens svar bygger f.eks. gennemgående på en stærkt amerikaniseret kultur, samfundsopbygning og en sproglig stil, som er fjernt fra vores nordiske.

AI: Gartneriet PKM i Odense har investeret massivt i ny teknologi til både pakkelinjer og overvågning af planterne. Tidligere skulle gartnerimedarbejderne løfte, se og mærke efter, om planterne havde det godt, eller om de manglede vand. I dag er det hele automatiseret, hvor planterne bliver fotograferet og kunstig intelligens laver en billedanalyse, der er baseret på hele det elektromagnetiske spektrum, en såkaldt hyperspektral analyse.

Hvad siger chatbotten om sig selv?

Dette skriver ChatGPT om sig selv - vi har ladet en anden AI-robot, Google Translate, oversætte til dansk:

1. ChatGPT kan besvare spørgsmål, hjælpe dig med at lære, skrive kode, brainstorme sammen og meget mere.
2. Selvom vi har sikkerhedsforanstaltninger, kan ChatGPT give dig unøjagtige oplysninger. Det er ikke meningen at give råd.

Prøv selv. Det tager fem minutter at oprette en profil – og så kan du få svar på hvad som helst. Men husk punkt 2.

- Når ChatGPT mener, at det i Danmark giver bødestraf at efterlade børn under syv år uden opsyn, så bygger det jo på tekstmateriale og viden fra samfund, hvor f.eks. trusler og frygt er mere fremherskende end tillid.

At dyrke er blevet til at gro

- Dertil kommer at chatbotten og andre lignende værktøjer kan komme til at bidrage til at vores eget sprog forvitrer. Tag ordet 'gro', hvor man på engelsk siger, 'I grow plants', hvilket nu er blevet til, at 'jeg gror blomster', hvor vi egentlig ville sige, at 'jeg dyrker blomster'. Ordet 'hjælpssom', som er en egenskab, vi på dansk kun tillægger mennesker, bliver pludselig brugt om ting og sager som er nyttige, f.eks. 'denne bog er hjælpsom'. Fordi 'helpful' på engelsk har denne meget bredere betydning end 'hjælpssom' på dansk. Sprogudviklingen går utroligt hurtigt lige nu, og jeg tror ikke, at vi har forstået omfanget af denne hastige forvandling, lyder det fra professoren, som minder om,

hvordan sundhedsplatformen havde meget svært ved at vinde indpas i Danmark, i høj grad fordi den var tilpasset og udviklet i amerikanske sundheds-it-systemer.

- Som jeg har forstået det, var den bærende dataenhed i det amerikanske system det enkelte sygehusbesøg (og økonomien i det), hvor det i det danske sundhedssystem i højere grad er den enkelte borger.

Bolette Sandford Pedersen nævner også, at overført sprog, ironi og sarkasme kan være svært at aflæse for sprogmodellerne, og frem for alt er det svært for modellerne at finde det rette 'toneleje' på dansk, et fænomen der ofte benævnes 'register'. Noget overført sprog går igen fra sprog til sprog og er mere eller mindre universelt (f.eks. at vi oplever tid som noget, der bevæger sig), mens andet er meget mere kulturspecifikt. I Danmark, og måske de nordiske lande generelt, har vi i mange sammenhænge en mere ligefrem og tillidsbaseret sprogtoner, hvor den amerikanske ofte er mere ordrig, og set fra vores perspektiv mere floskelpræget og overhøflig. Dette kan slå negativt igennem, hvis man f.eks. lader sig inspirere for meget af ChatGPT eller lignende chatbotter til at forfatte danske breve i offentlig administration.

Intelligens med nordisk sjæl

For at imødegå den kulturelle og sproglige ensretning drømmer Bolette Sandford Pedersen om, at nordiske alliancer kan skabe en mere nordisk orienteret kunstig intelligens. Og hun er helt enig med politologen Rebecca Adler-Nissen, der mener, at udvikling af sprogmodeller for vores egne sprogsamfund faktisk må ses som kritisk infrastruktur.

- Det handler om at have et stort og vedholdende fokus på at indsamle sprogdata og udvikle sprogmodeller og evalueringsdatasæt ud fra et nordisk udgangspunkt, idet norsk, svensk og dansk er så sprogligt og kulturelt beslægtet. Vi ser generelt, at Norge og Sverige behandler deres sprog med lidt større fokus og nænsomhed, end vi gør i Danmark og f.eks. skyder mange flere penge i såkaldte 'sprogbanker', der skal sikre, at infrastrukturen er i orden til at udvikle kunstig intelligens, siger Bolette Sandford Pedersen.

- I Danmark har vi ikke helt så stor opmærksomhed på vores eget sprog og hvad det betyder for vores identitet, som man har i Norge, hvor man f.eks.

i mange år har haft et stort fokus på dels bokmål, dels nynorsk, som trives side om side.

- Men netop fordi det offentlige Danmark ikke har investeret på samme måde i sproget, kan vi få særlig stor gavn af et nordisk samarbejde, som vi jo har på mange kulturelle og politiske områder i forvejen, siger Bolette Sandford Pedersen og fremhæver, at et sådant samarbejde kræver politisk bevågenhed.

- Som jeg nævnte tidligere, bliver vi nødt til at betragte kunstig intelligens som kritisk infrastruktur på linje med energi, vandforsyning, beredskab og forsvar. Kunstig intelligens udvikler sig med enorm hastighed. Det er kun otte måneder siden, at ChatGPT kom frem, og teknologien griber ind og styrer flere og flere af de processer, som tidligere baserede sig udelukkende på menneskelig tænkning.

Brug for offentlig regulering

- Derfor er kunstig intelligens også i høj grad et politisk spørgsmål, og selvom der er initiativer i gang, så er det svært at få bevillinger til nordisk samarbejde. Jo, der kan søges bevillinger til netværk, men kun i begrænset omfang til forskning. Det er jo ikke nok, at vi ved, hvad vi hver især har gang i, vi skal også kunne bygge noget sammen. Især fordi Danmark på nogle punkter er lillebror, har vi brug for nordisk samarbejde, siger hun og nævner, at der allerede ulmer initiativer rundt omkring i forskningsmiljøerne.

- Et af dem er ScandEval, en digital evalueringsplatform, hvor man kan sammenligne sprogmodellernes evne til at arbejde med forskellige opgaver på de nordiske sprog. Men det er også særdeles vigtigt, at vi ruster os politisk til denne nye verden – og det skal gå hurtigt, for der er tale om et kapløb, der minder om rumkapløbet om at komme først til månen.

Alt i alt peger hun på nordiske stordriftsfordele, som giver mulighed for at etablere en mere nordisk drejet kunstig intelligens, hvor de nordiske værdier og vores sprog og kulturer har bedre gennemslagskraft, end hvad vi ser i dag i ChatGPT.

- Det er netop derfor, at det giver god mening at træne sprogmodeller imellem sprog og samfund, der ligner hinanden, sådan som tilfældet er med de nordiske lande, siger Bolette Sandford Pedersen.

Foto: Suhirrthavathy Thiruchelvam/Jyskfynskemedier/Ritzau Scanpix.

eø

Planter nordisk selvbevidsthed blandt unge

A. P. Møller Fonden har endnu engang kastet nordiske penge af sig, og som vanligt er det ikke småpenge. For nylig modtog Norden i Skolen 11 mio. kr. og denne gang er det projekt Nordung, som over tre år skal styrke den nordiske selvbevidsthed blandt unge fra 25 gymnasier og ungdomsuddannelser i Danmark, Norge, Sverige og på Færøerne.

- Nordisk kulturfremstød som skal styrke selvbevidstheden om, hvad der binder os sammen i Norden og dermed styrke det regionale og skabe modvægt til overfladisk globalisme.

Sådan beskriver Bergur Rønne Moberg initiativet, som han er projektleder for. Han er litterat, færing og til hverdag lektor i aktuelle færøske forhold på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

på Københavns Universitet, hvor projektet er forankret. Projektet skal udvikle undervisningsforløb, som kan støtte lærernes arbejde med det nordiske perspektiv i fag som historie, samfundsfag, geografi og i sprogfagene.

- Pres udefra skaber indre enhed. Kriser og krig har fået mange af os til at se nærmere på, hvad de nordiske lande kan sammen. Det gælder også

Har vi de nordiske sprog i al fremtid? Spørgsmålet diskuteres ofte, her i Foreningen Norden og Nordisk Ministerråds telt på Folkemødet på Bornholm i sommer, hvor foreningens formand, Lars Barfoed, har ordet. Men trods sprogvanskelighederne har vi jo en underbevidsthed om en slags fællesskab i Norden, siger Moberg, og derfor skal projekt Nordung da også involvere sprog-fagene i de udvalgte gymnasier. Foto: Esben Ørberg

ude i verden, hvor regionen nyder respekt. Det momentum griber vi med projektet, som skal skærpe de unges interesse for nordiske emner og Norden som geografi, som Moberg påpeger.

Helt grundlæggende, hvorfor anser I Norden for at være vigtig?

- Fordi nabolag er vigtige! Fordi en større fælles nordisk bevidsthed om hvem vi er og hvad vi kan, vil gøre os bedre i stand til at udvikle vores muligheder og i sidste ende også bedre til at passe på klimaet, såvel naturens som kulturens. Målet er, at vi i endnu højere grad skal gå på opdagelse i hinandens nordiske verdener for at se Norden i en bredere og mere mangfoldig sammenhæng, med større kraft og med flere nuancer. Ja, vi mener endda, at Norden gennem større selvbevidsthed om vores identitet og privilegerede status kan gå foran og være med til at løse afgørende samfundsproblemer.

Er det ikke for meget forlangt, at de unge skal opnå en nordisk bevidsthed, når vi må formode, at deres lokale og nationale bevidsthed er ret stor – og de konstant opmuntres til at have global bevidsthed?

- Ikke nødvendigvis. Vi har jo i forvejen en underbevidsthed om en slags fællesskab i Norden – trods sprogvanskelighederne. Men det er da rigtigt, at vi først og fremmest tænker på vores egen nation. Er der danskere, færingere, nordmænd til stede, når der forekommer naturkatastrofer ude i verden,

spørger henholdsvis de danske, færøske og norske medier. Den nationale identitet er blevet systemisk, alle tænker nationalt, især i de seneste 2-300 år. Nationen har længe været et trylleord, og den har da ganske vist også som model og konstruktion været en stor succes, der rækker langt ud over nationalismens dem og os. Som kulturskribenten Jørgen Bukdahl skrev engang, så bør Norden være en måde at tænke Europa på. Det er i hvert fald også væsentligt, så Norden ikke blot bliver en svag variant af det nationale. Det nordiske repræsenterer geografisk set regionen, og regionen befinder sig mellem det nationale og det globale. Vi tænker det regionale, det nordiske som en åben kategori, der både rummer det lokale, nationale, regionale og globale.

Vi skulle gerne få Norden til at vokse i betydning, om end det bliver svært at få det op på niveau med nationen. Men Norden er der måske allerede mere, end vi tror. Jeg mener at huske, at den norske forfatter Erik Fosnes Hansen, som bl.a. har skrevet romanen 'Beretninger om beskyttelse', har udtalt, at når han kører ind i Danmark sydfra, så begynder han at føle sig hjemme. På den måde er Norden umærkeligt tilstede i de fleste af os nordboere, et lag i os, som pludseligt kan fremkaldes af forskellige anledninger.

Men ude i verden er Norden da kendt som Norden, næsten mere end de enkelte nationer?

- Ja, Nordens og Skandinaviens image udadtil er stærkt. Vi har en meget stærk profil internationalt. Men indadtil er det mere en nordisk underbevidsthed, som vi med dette projekt om ungdomsudannelser godt kan bringe længere op i lyset. Vi er overbeviste om, at den nordiske bevidsthed kan føre til meget, som vi ikke ved nok om endnu. Det handler om forbindelser, netværk og samarbejde, som befordrer synergi og overskud. Jeg tror, at et øget nordisk samarbejde rummer et meget stort potentiale for stort set alle samfundssektorer og for folkelige forbindelser.

Hvad med risikoen for at blive lidt for glade for os selv i Norden?

- Det handler ikke om, at der skal stå Norden med store bogstaver i vores pande. I vores projekt handler det først og fremmest om at tænke nordisk gennem de gymnasiale fag. Nordungs formål er at udvikle en nordisk didaktik. Men vi tænker også videre på det idemæssige plan. Vi håber på med dette projekt på længere sigt at kunne udvikle og styrke ideen om Norden, Norden som en relevant dimension, som det skal blive mere nærliggende at gøre konkret, frugtbar i alle mulige sammenhænge. Det skal vi støtte lærerne i og det skal de inspirere os alle til, så vi bliver i stand til at plante ideen om Norden i de unge.

- Vores strategi er rettet mod gymnasierne og ungdomsuddannelser i det hele taget, herunder erhvervsskoler. De unge er en vigtig målgruppe, fordi de har det meste af livet foran sig, og er dem, der i sidste ende bedst kan gøre Norden som operation, handling, og som ide frugtbar på den lange bane. Det er der ikke noget ekskluderende i, tvært-

imod. Målet er jo gode liv med de nordiske kendetegn som social velfærd og økonomisk konkurrencedygtighed og flexicurity. Det er den nordiske profil og ide, som rækker langt ud over gymnasier og ungdomsuddannelser. Den tankegang satser vi på bliver varigt plantet i de unges sind for derfra at sprede sig videre. Vi mener faktisk, at det at tænke nordisk er en kvalitet i sig selv, fordi vi både historisk og aktuelt har så store berøringsflader.

Men hvor meget batter nordisk indpodning i tre år på 25 gymnasier fra hele Norden i det lange løb?

- Det ved vi ret beset ikke, men vi er bevidste om, at selve projektets ide rækker videre end de tre år. Det handler om at skabe en nordisk didaktik, altså en undervisningslære i nordisk, som tænkes ind i de fleste fag. Til det formål har vi ansat syv udviklingskonsulenter, som skal udvikle nordisk materiale, som øger kendskabet til nordisk kultur. F.eks. om emner som indvandring, køn, klima, sagaerne, amerikaniseringen i Norden osv.

Hvordan er projektet havnet på et universitet? Der er jo ikke meget forskning forbundet med Nordung?

- Det håber vi, at der kommer. Nu skaber vi opmærksomhed og bevidsthed blandt unge i en tid, hvor mange har opdaget, at Norden har noget, som er værd at gøre brug af. Senere håber vi at få mulighed for at dykke længere ned i, hvad der binder os sammen, hvad der er nordisk bevidsthed og hvordan den kan udbredes mere. Der vil blive produceret en masse data i løbet af de kommende tre år, og dem tror vi, at forskere vil være interesseret i. Vi har allerede set stor interesse blandt kolleger fra nær og fjern for vores projekt. De vil gerne bidrage til at udvikle en nordisk didaktik, og så er der ikke så langt til at tænke forskning.

Men selve projektet handler om skolerne og sekundært om alt det andet. Men når det er sagt, er det vigtigt at tænke videre og at tænke Nordung i sammenhæng med alle de mange andre projekter om Norden, herunder A.P. Møller-finansierede nordiske projekter som Norden i Skolen, Norden på film osv. Det hele skulle gerne kunne skabe en synergi og et kulturfremstød for det nordiske i og uden for skolerne.

Erfaringerne siger os, at både lærere og elever har stor interesse i at få viden om, hvad de taler

Nordung - i få ord

Omdrejningspunktet for Nordung er nordiske perspektiver i ungdomsuddannelserne og at udvikle undervisningsforløb, der kan støtte lærere i at arbejde med det nordiske perspektiv i fag som historie, samfundsfag, geografi, biologi samt i sprogfagene på Nordens gymnasier. Undervejs skal lærere og elever fra Danmark, Norge, Sverige og Færøerne udvikle, afprøve og kvalificere forløbene, som efterfølgende stilles til rådighed for alle lærere i Norden.

Styregruppen

Bertel Haarder, fhv. minister

Jens Hestbech, lektor emeritus, Christianshavns Gymnasium

Erik Skyum-Nielsen, lektor, NORS

Bergur Rønne Moberg, lektor, projektleder, NORS

Malene Monka, lektor, medlem af daglig ledelse, NORS

Thomas Rathlev Henriksen, Norden i Skolen

Ane Qvortrup, professor, center for gymnasiepædagogik, SDU

Anne-Marie Mai, professor, SDU

Frans Gregersen, professor emeritus, NORS (formand)

Bergur Rønne Moberg i sine hjemlige færøske omgivelser i Gásadalí. Foto: Privat.

om i de andre nordiske lande, når det handler om klima, køn, sociale medier, indvandring og meget andet, siger Moberg.

Har Norden fået vind i sejlene på grund af krigen i Ukraine og global usikkerhed om klodens fremtid?

- Til en vis grad. Når man oplever pres udefra, som vi gør i øjeblikket, skaber det sammenhold indadtil. Der er jo stor usikkerhed i Europa og andre steder, og sikkerhedspolitik fylder mere og mere. Det giver en stor mulighed for regionen Norden og nordismen, som jo netop ikke er os fremmed.

Bergur Rønne Moberg minder dog om, at vi i forvejen har en forholdsvis stærk nordisk forståelse i kraft af de forbindelser, der gennem tiden har været mellem de nordiske lande.

- Tag bare det færøske skriftsprog, som blev skabt i 1846 i et samarbejde mellem filologer fra Danmark, Island, Norge og Færøerne. Norden er i det hele taget en konstruktion, skabt af mennesker, som understøttes af, at vi er naboer. Danmark har været en markant kolonimagt i Nordatlanten og Norden. Det gjorde også, at København blev en meget central nordisk by, et kondensat af Norden, en slags Nordens Bruxelles. Hele dette historiske fællesskab og de forbindelser, der har været kulturelt, kunstnerisk og politisk, har været med til udvikle en nordisk dimension og samhørighedsfølelse, som er blevet svækket af globaliseringen, siger Bergur Rønne Moberg.

Info Norden fejrer første 25 år

Informationstjenesten Info Norden svarer på omkring 6000 årlige henvendelser fra borgere om at flytte, arbejde eller studere i Norden. Nu fylder Info Norden 25 år og gør status.

Nordisk Ministerråds informationstjeneste, Info Norden, bor hos og administreres af Foreningen NORDEN. Info Norden hjælper alle, som skal flytte, arbejde eller studere i Norden. Det kan handle om at søge job på Island, hvordan du får børnepenge hvis du flytter til Norge, om du har ret til at få danske dagpenge udbetalt i Finland, mens du søger job, hvordan du søger ind på en uddannelse i Sverige og meget mere.

Ud over at publicere websider og besvare henvendelser arbejder Info Norden med at identificere og gøre opmærksom på grænsehindringer mellem de nordiske lande.

Den 21. november gør Info Norden stads af sig selv ved at invitere til konference med titlen 'Norden med og uden grænser'. Konferencen finder sted i Nordens Hus i København og indeholder blandt andet velkomsttaler ved Foreningen Nordens formand, Lars Barfoed, og Nordisk Ministerråds generalsekretær, Karen Ellemann.

Derudover medvirker den danske minister for nordisk samarbejde, Louise Schack Elholm, tidligere minister for samme område, Bertel Haarder, samt Danmarks medlem af Grænsehindringsrådet, Annette Lind.

Skriv eventuelt til Info Nordens projektleder, Jakob Tråsdahl, for at høre, om der stadig er ledige pladser. jakob@infonorden.org

Den danske regering har afsat en lille mia. kr. til at gøre det mere attraktivt at vælge en erhvervsuddannelse. Nordfokus sørger for nordisk praktik og er i gang med at undersøge, hvordan flere unge kan gøres interesserede. Her er den danske socialdemokratiske folketingsgruppe på charmeoffensiv overfor erhvervsuddannelserne under sommergruppemødet i august. Mogens Jensen bakser med et dæk under konkurrencen Skills. Foto: Claus Fisker/Ritzau, Scanpix.

Erhvervsuddannelser i Norden:

Hvad er potentialet ved nordisk samarbejde?

Nordfokus og Foreningen Norden inviterer til konference om udbyttet ved et nordisk samarbejde indenfor erhvervsuddannelser.

Den 15. november afholder Projekt Nordfokus og Foreningen Norden en konference, hvor eksperter, politikere, uddannelsesinstitutioner, virksomheder og andre interessenter fra Norden mødes for at drøfte og udveksle ideer om, hvordan vi kan gøre erhvervsuddannelser mere attraktive i regionen.

På konferencen vil der blive præsenteret en ny kortlægning af de nordiske erhvervsuddannelser og potentialerne ved at se over grænsen. Der vil være oplæg med relevante nordiske aktører fra det offentlige og private samt debatter med nordiske politikere. Rækken af oplægsholdere tæller bl.a. ministeren for nordisk samarbejde, præsidenten for Nordisk Råd, Oxford Research (som har udarbejdet kortlægningen), Dansk Industri, TECHCOLLEGE og mange flere.

Formålet med konferencen er at fremme mobiliteten blandt unge på erhvervsuddannelser i Norden og gøre det mere attraktivt for eleverne at

søge praktik- og læreplads i de nordiske nabolande. Samtidig skal konferencen skabe en platform, hvor relevante aktører fra Norden kan samles for at drøfte og finde løsninger på udfordringerne ved rekruttering til erhvervsuddannelserne. Konferencen vil have fokus på, hvordan erhvervsuddannelserne kan gøres mere attraktive for unge mennesker i Norden og dermed bidrage til at sikre en stærk og kompetent arbejdsstyrke i regionen.

Nordfokus arbejder til daglig med at forbedre mulighederne for unge med erhvervsuddannelser for at finde relevante praktikpladser i Danmark, Norge og Sverige og samtidig løse de grænseoverskridende rekrutteringsudfordringer blandt arbejdsgivere i regionen.

Konferencen finder sted på Vartov i København. Hvis du vil vide mere, da skriv til Nordfokus' programchef Morten Fabricius Meyer: morten@nordfokus.org

Nordiske konkurrenter i nytterigt samarbejde

De nordiske landbrugsbrancher konkurrerer benhårdt med hinanden, men er kloge nok til at samarbejde, når det for alvor betaler sig. Vi besøger de svenske kvægbrugeres danske direktør.

Danske Dorit Greve er øverste chef i en svensk virksomhed, hvis produktion nok er 100 pct. svensk, men som nyder godt af nordisk samarbejde på områder, hvor samdrift virkelig betaler sig.

Hånden på hjertet, kunne I klare jer, hvis I ikke havde de fællesnordiske virksomheder til at hjælpe jer?

- Jeg ved det ikke, men vores fordele ved at samarbejde på tværs i Norden er så store, at vi ville være væsentligt mindre og udgøre en væsentligt dårligere forretning, hvis vi måtte opgive vores nordiske orientering, siger Dorit Greve.

Den nordiske orientering vender vi tilbage til, for 64-årige Dorit Greve er først og fremmest administrerende direktør for den store kooperative andelskvægbrugerforening Växa, der består af næsten 6000 svenske mælkeproducenter med besætninger på sammenlagt 200.000 malkekøer. Hun og hendes 530 medarbejdere omsætter for 468 mio. svenske kroner om året.

Kærlighed til landbrug

Dorit Greve har en livslang kærlighed til landbrug. Hun er født på en gård, uddannet agronom og MBA og blev rådgiver og chef for større og større virksomheder inden for kvægrådgivning, bl.a. var hun i

ti år leder af det daværende LandboFyn, det senere Centrovicé.

- Da jeg blev opsagt på grund af uenighed om fremtidens linje for virksomheden, havde jeg en afstikker til andre brancher, men jeg savnede landbruget. Derfor var det supertimet med opslaget fra Växa, der var modige nok til at opslå direktørstillingen i Danmark. Da jeg endda blev opfordret til at søge, var der ingen tvivl, siger Dorit Greve om sin ansættelse og ankomst til Växas hovedkontor i Uppsala i Sverige for 10 år siden.

Selvom hun ofte er i Egtved ved Vejle, hvor hendes mand fortsat bor på deres gård, er hun blevet 'svensker' med hud og hår, og Växa nyder særdeles godt af det nordiske kvægbrugssamarbejde, som finder sted gennem de tre fællesnordiske virksomheder Viking Genetics, NorFor og NAV.

- Viking Genetics er vores sædproduktionsvirksomhed, som er et samarbejde mellem Finland, Sverige og Danmark. I Genetics har vi en meget stor genetisk masse, som vi lægger sammen og opnår bedste genetiske udvikling med virkelig holdbare egenskaber for dyrene – og mindre indavl.

Den økonomiske ko er den sunde ko

- Vi har fokus på stærke ben, sunde yvere og fodereffektivitet med mindst mulig metanproduktion. Den mest økonomiske ko er den ko, der har størst holdbarhed med gode produktionsegenskaber. Den nordiske avl har ligget i front internationalt i mange år i den forstand, at fokus også ligger på de økonomiske effekter af avlsegenskaberne. Det skyldes i høj grad Viking Genetics, som blandt andet har gjort avlsudviklingen mere højteknologisk.

Dorit Greve kalder samarbejde for smart og det

Växa

Växa yder rådgivning til mælke- og kødkvægsproducenter indenfor produktionsoptimering, grovfoder, avl, sundhed, management samt service indenfor insemination og drægtighedskontrol, ydelseskontrol og vikarafløsning.

samme gælder i NorFor, som er den fællesnordiske fodervurdering. NorFor er et samarbejde mellem Norge, Sverige, Island og Danmark.

- Foderplaner skal indeholde alle de nødvendige næringsstoffer, hvad enten foderet er byg, kraftfoder, græs eller ensilage. Der skal være den rette energi i indholdsstofferne for at servere den bedste menu for koen, og vi skal kunne dokumentere nøjagtig deklaration for de fødevarer, som koen indtager. Populært sagt regner vi ud på samme måde i Norden og derfor er det en stor fordel at NorFor er i nordisk fælleseje, lyder det fra Dorit Greve.

Det tredje nordiske fællesejer er Nordisk Avls Vurdering, Nordic Cattle Genetic Evaluations (NAV), som udfører fælles avlsværdivurdering af malke-

kvæg i Danmark, Finland og Sverige for nordiske landmænd.

Halvering på ti år

Hun har oplevet en voldsom strukturændring i svensk landbrug og alene på kvægområdet er der sket noget nær en halvering af antallet af svenske kvægbrug over de seneste ti år.

- Tendensen er færre, men større gårde. Alene Växas medlemstal er faldet fra 8.000 til 6.000 i min tid. Men selvom både planteavl og kvægavl er blevet smartere og mere effektiv, kan vi i Sverige kun producere 70 pct. af vores forbrug af mælkeprodukter. Dertil kommer at krigen i Ukraine har gjort det tydeligt for alle, hvor sårbar fødevarerproduktionen er.

- Der er mange gode grunde til at opretholde landbrugsproduktion i Sverige – og i Danmark. Men i Sverige har vi en særlig grund, som stort set ikke findes i Danmark. Kvæg foretager nemlig afgræsning over meget store arealer, som ikke kan dyrkes, men som er åbne landskaber af stor rekreativ værdi, lyder det.

Gruppebillede af nogle af Växas 'medlemmer', en kvægflod fra Silvåkra i Sverige. Foto: Mark Finney.

Fra min nordiske udkigspost: Henter det bedste fra to lande i strategi og ledelse

Dorit Greve har i ti år observeret dansk og svensk adfærd og mentalitet fra sit topjob i svensk landbrug. lagttagelserne har hun haft glæde af i både job og privat.

Det var ikke helt tilfældigt, at bestyrelsen i Växa i 2014 ansatte danske Dorit Greve. Udover at et rekrutteringsfirma havde vurderet, at hun besad de rette faglige og personlige kvalifikationer, talte det også, at hun var dansker.

- Det var en klar strategi, at jeg som ny chef skulle kombinere det bedste af det svenske med det bedste af det danske. De to landes landbrug konkurrerer jo ret intenst og på mange områder har Danmark været lidt foran og anvender da også flere penge på forskning og udvikling.

- Derfor tror jeg, at man tænkte, at noget dansk indflydelse ville være godt for Växa, ikke kun fagligt, men også ledelsesmæssigt.

- I Sverige er man stolte af at kunne tale sig til rette, ja, man er nærmest konfliktsky. Jeg tror også, at mange svenskere holder igen med deres mening for at undgå konflikter. Svenskere vil også helst gøre det helt rigtigt fra starten og det kan jo godt tage sin tid, hvis man skal tænke alt igennem. I Danmark er man til gengæld ikke blege for at rette til i en vis fart, hvis noget viser sig at halte, lyder det fra Dorit Greve, som dog mener, at den svenske og danske arbejdsmentalitet har nærmet sig hinanden i de senere år og hun vil gerne tilskrives, at hun har ydet sit beskedne bidrag gennem sine 10 år i Växa.

Enorme kulturforskelle i Sverige

På det mere personlige område har Dorit Greve altid været meget bevidst om forskelle og ligheder mellem danskere og svenskere.

- Mens jeg ser utrolig mange ligheder mellem os, er jeg egentlig overrasket over de enorme kulturelle forskelle inde i Sverige, både mellem sindelaget fra nord til syd, fra land til by og mellem forskellige befolkningsgrupper. De sproglige dialekter er utroligt forskellige.

Blandt befolkningernes forskelle mener Dorit Greve, at der eksisterer mange opfattelser af forskellighed, men at de måske i virkeligheden ikke er så markante.

- De velovervejede svenskere mener, at danskere har flere albuer, at de er mere aggressive, at det er 'lidt vel meget på'.

Det er der også noget om, siger Dorit Greve og tilføjer, at hun personligt holder meget af, hvad hun kalder for den svenske 'overbærenhed'.

Hylder inkluderende Sverige

- Vi tager imod alle her i Sverige. Det er dejligt. Derfor er vi også foran, når det gælder ligestilling, ikke kun kønsmæssigt, men også mellem etniciteter. Ligestilling fylder efter min mening ikke nok i Danmark. Her i Sverige er vi bare så fantastisk inkluderende, og det er jo først i de seneste 5-7 år vi har oplevet den udvikling, som Fremskridtspartiet frembragte i Danmark for mange år siden.

- Jeg medgiver, at vi her i Sverige havde tendens til at glemme, at frihed også kræver regler. Men det er tydeligt, at Sverige har strammet op, også overfor andre nationaliteter, bare i mine ti år her i landet.

Krigen forandrer Sverige afgørende

- Jeg er lidt bange for, at de storpolitiske ændringer i Europa og resten af verden, som er ved at forvandle det neutrale Sverige til et Nato-land, også vil bevirke en kulturændring, hvor Sverige lukker sig vel meget om sig selv. Det er en svær balance, lyder refleksionen fra Dorit Greves svenske udkigspost. eø

- Ligestilling fylder efter min mening ikke nok i Danmark. Her i Sverige er vi bare så fantastisk inkluderende, og det er jo først i de seneste 5-7 år vi har oplevet den udvikling, som Fremskridtspartiet frembragte i Danmark for mange år siden, siger Dorit Greve. Foto: Växa.

Nordisk litteraturuge

13-19/11 2023

Nordisk litteraturvecka
Nordisk litteraturuge
Nordisk litteraturuke
Jul i Norden

Pohjoismainen kirjallisuusviikko
Pohjolan joulu

Norræn bókmenntavika
Norræn jól

Norðurlensk bókmentavika
Jól í Norðurlöndum

Nunat Avannarliit atuagaataasa sapaatip-akunnerat
Nunani Avannarlerni juulli

Šiaurės šalių literatūros savaitė
Kalėdos Šiaurės šalyse

Põhjamaade kirjanduse nädal
Jõulud Põhjas

Ziemeļvalstu Literatūras nedēļa
Ziemassvētki ziemeļvalstīs

Nordic Literature Week
Christmas in the Nordics

Nordiska ministerrådet

Nordjobb er meget mere end et job

Sylvester F. Jønsson har boet og arbejdet som Nordjobber i fem nordiske lande og selvstyreområder. I denne sommer på Åland, hvorfra han skriver dette rejsebrev

Nordjobb har haft en stor betydning i mit liv. Gennem Nordjobb er jeg blevet taget op til de grønlandske isbjerge, de islandske vulkaner, de færøske klipper, de norske fjorde samt de ålandske øer.

Det hele begyndt hos Royal Greenland i Qasigiannugit. Grønland som land og kultur kom hurtigt ind under huden på mig og i så lille et samfund som Qasigiannugit blev jeg også konfronteret med min

Sylvester F. Jønsson på Island.

danskhed. Det var selvfølgelig hårdt for sådan en ung gut som mig, men det var utroligt lærerigt ikke at bruge min egen kulturelle ballast til at dømme andres aktiviteter.

Sommeren efter fik jeg da også igen en stilling gemmen Nordjobb nemlig på Ilulissat bymuseum som museumsassistent. Ofte når danskere kom og spurgte om dette var Knud Rasmussens museum, svarede min kollega altid 'Nej, det ligger i Hundested'. Dette skabte altid lidt akavet stemning synes jeg, da Ilulissat bymuseum har til huse i huset, hvor Knud blev født, og det var i tidernes morgen også dedikeret til ham. Men museet har udviklet egen identitet og rykket sig til lokal historie for beboerne i byen og er ikke en dansk nostalgisk glorificering af fortiden.

Sommeren efter tog jeg til Norge nærmere bestemt Flåm tæt på Nærøfjord til jobbet som turistinformationspecialist. Det er klart, at Norge var noget helt andet. Her var vi unge fra hele verden, som kom for arbejde for de mange tusinde turister og krydstogtgæster.

Island var mit længste ophold. Fra marts, hvor sneen lå tyk, til september, hvor alt var grønt. Jeg mødte en ældre mand, som syntes, det var dumt, at Island løsrev sig fra Danmark, for ellers kunne de jo have indkasseret bloktilskud den dag i dag. Jeg er ikke helt sikker på, at alle islændinge deler dette synspunkt, men båndene til Danmark er stadig stærke.

Efter at jeg havde arbejdet på Island og i Grønland var det vigtigt for mig at få den sidste del af rigsfællesskabet med, nemlig Færøerne.

På Færøerne og i Grønland bliver man både i skole og medier eksponeret for dansk, men sagen er en anden, hvis vi kigger på danskernes viden og forståelse af Færøerne og Grønland. Jeg lærte intet om Grønland og Færøerne i folkeskolen. Det var også på Færøerne, jeg gjorde noget danskerdumt - nemlig at vandre yderst på klipperne, hvor jeg snublede og faldt i havet. Jeg takker skæbnen for, at jeg rent faktisk overlevede.

Jeg var færdig med mine studier og i gang med en karriere indenfor museums- og kultursektoren i København - dog kunne jeg ikke lade være med at sende en ansøgning, da jeg så, at Jakt- og Fiske-museum i Eckerö på Åland søgte en museumsassistent, og jeg fik som 29-årig lige en sidste sommer, hvor jeg kunne benytte Nordjobb. Åland har jo tråde tilbage til Erik af Pommern og Christian 2.

For mig var sæsonarbejde i Norden meget mere end bare et job.

Tilfældigt udvalgte børn deltager i Citizens Assembly børneforsamling om biodiversitet.

Demokratisk innovation

Hvordan får vi flere til at interessere sig for og engagere sig i samfundet? Spørgsmålet er lige så gammelt som de græske og romerske demokratier og man skulle tro, at med parlamentarismens

sejrsgang er der også fundet et svar. Men nej, interessen for at tage aktiv del i beslutningsprocesser, fra det ultralokale til det store globale, er meget begrænset.

Derfor har mange forskere og organisationer da også forsøgt at finde modeller, der kan fremme det folkelige engagement, lysten til at give sig til kende og få indflydelse. OECD har endda udarbejdet retningslinjer for borgerinvolvering.

Foreningen Norden er også en af disse organisationer, som nærmest er skabt for at øge det folkelige engagement i et nordisk perspektiv. Det er da også lykkedes, især i perioder hvor trusler udefra har skabt nordisk sammenhold. Senest har foreningen foreslået direkte valg til Nordisk Råd.

Men i de senere årtier har de klassiske bevægelser, organisationer og politiske partier dog ikke formået at involvere borgere, vælgere, mellem valgene i større omfang.

Men der sker alligevel noget – både i Danmark, i Norden og globalt.

I dette nummer af Nordiske taler vi med to eksperter, som på hver sin måde har studeret og arbejdet med øget demokratisk innovation i form af borgerinvolvering.

Vores fokus er i denne omgang på borger- og brugersamlinger, som måske kan ændre det demokratiske landskab i både Danmark og udlandet.

Eksempel: Citizens Assembly i Irland

Citizens Assembly er en øvelse i deliberativt demokrati, der giver stemme til mennesker i Irland, og placerer dem i centrum af vigtige juridiske og politiske spørgsmål, som det irske samfund står over for. I løbet af det sidste årti er borgerforsamlinger blevet en vigtig del af den irske demokratiske proces og har spillet en væsentlig rolle i den offentlige debat om vigtige spørgsmål.

Borgerforsamlingen samler 99 tilfældigt udvalgte medlemmer af offentligheden for at diskutere og debattere et specifikt emne.

Medlemmer af forsamlingen bliver bedt om at overveje en række andre synspunkter, læse rapporter og undersøgelser, undersøge erfaringer i andre lande, høre eksperter og erfaringer fra almindelige mennesker, der er berørt af emnet.

Drøftelserne kulminerer i en række anbefalinger, som regeringen og parlamentet skal overveje og behandle.

Vi skal i ydmyghed opmuntre til engagement

Folkeligt, nordisk engagement kan opstå på mange måder. Men først og fremmest nedefra, siger direktøren for Nordisk Kulturkontakt, Gitte Grønfeld Wille, som vil opmuntre unge til at søge sammen om kulturstøtte – og så vil hun internt oprette brugerråd, som skal sætte retning for aktiviteterne.

- Nordisk folkeligt engagement er ikke nogen selvfølge, der skal arbejdes på det, lyder det fra danske Gitte Grønfeld Wille, som ved årsskiftet tiltrådte som direktør for Nordisk Kulturkontakt i Helsingfors. Hun vil have forandringerne til at ske nedefra gennem nye brugerråd i organisationen, som også i højere grad skal støtte projekter, der virkelig involverer folk i en nordisk kulturkontekst.

For Gitte Grønfeld Wille har nordisk samarbejde altid været naturligt og nødvendigt – især på kulturområdet. I dag er hun chef for Nordisk Kulturkontakt, som administrerer Nordisk Ministerråds støtteordninger til kultur og civilsamfund. Indtil årsskiftet var hun kulturchef i Region Skåne gennem 10 år. Endnu tidligere var hun kunstnerisk leder af kulturugen på fødeøen Bornholm.

For Gitte Grønfeld Wille handler det om, at det offentlige involverer civilsamfundet, fordi hun anser folkeligt engagement som fundamentet for de nordiske demokratier.

- Men selv de ellers så stærke nordiske demokratier er i tillidskrise. Vi ved, at halvdelen af for eksempel danske unge har lav demokratisk selvtillid, hvilket betyder at de unge ikke føler, de har noget at byde ind med i politiske diskussioner eller at de har holdninger, der er værd at lytte til. Dertil har de sociale mediers betydning for demokratiet udviklet sig enormt, hvor de sociale medier som for

eksempel TikTok sætter nye standarder for politisk kommunikation. Det gør unge usikre, og her kan foreningsliv og kulturelle aktiviteter hjælpe med at give unge mennesker demokratisk selvtillid. Det dokumenteres i en ny rapport fra EU om kultur og demokrati, siger Wille.

Mistillid til folkevalgte

- Selvom de nordiske regeringer og myndigheder faktisk gerne vil involvere civilsamfundet, er der en betydelig politikerlede eller mangel på tillid til at

Nordisk Kulturkontakt arrangerer mange aktiviteter i biblioteket i Helsingfors – her i forbindelse med Nordisk Råds Børne- og Ungdomslitteraturpris i 2021. Foto: Karl Vilhjálmsson, norden.org.

Demos

Demos eksisterer for at danne netværk og muliggøre møder mellem civilsamfundsorganisationer. Programmet skal skabe engagement på tværs af grænserne mellem de nordiske lande og bidrage til en god forståelse af kultur og sprog i Norden. Civilsamfundsorganisationer kan søge støtte til f.eks. fælles møder, konferencer, workshops, personaleudveksling og fælles træning.

- Det kunne jo lige så godt være Sveaborg, siger Gitte Grønfeld Wille, da Nordiske møder hende på fødeøen Bornholm, hvor hun hvert år er frivillig i kulturugen. Sveaborg er den UNESCO-kulturarvs-fæstning i den finske skærgård, hvor Nordisk Kulturkontakt har til huse og hvor Wille også selv bor.
Foto: Esben Ørberg

politikerne vil andet end at mele deres egen kage uden vilje til forandring. Man kan sige, at de nordiske demokratier på mange måder udfordres i disse år af populisme og fake news. Og de tendenser skal vi gøre alt, hvad vi kan, for at modarbejde.

- Derfor må civilsamfundet, som jo er os alle i solidaritet, træde til, og derfor må civilsamfundet støttes og faciliteres. Med et engageret civilsamfund får vi også et robust demokrati, siger Gitte Grønfeld Wille, som i eget regi af Nordisk Kulturkontakt har sat sig for at gøre sit til at leve op til de nordiske statsministres vision om Norden som verdens bedst integrerede region.

Nordisk Kulturkontakts støtteprogram Demos støtter civilsamfund og organisationer, som vil påvirke samfundet, og programmet har for nylig modtaget 7,5 mio. kr. fra Nordisk Ministerråd.

- Vi har med vores støtteprogrammer mulighed for at yde tilskud til processer, hvor borgerne er i dialog med myndigheder og politikere, og vi står også selv for en række initiativer, som inddrager brugere i vores bibliotek, lokalernes indretning,

kulturelt indhold og nordiske oplevelser i det hele taget. Denne involverende proces skal forstærkes.

Ydmyghed skal være vores varemærke

- Men vi er nødt til som myndighed at udvise stor ydmyghed. Det er ikke os, der skal fortælle de unge og andre, hvad der er det gode liv i Norden og hvad er er nordisk. Vi skal bare sørge for, at de har muligheder for at påvirke, hvordan deres samfund skal udvikle sig. Unge har en særstatus. Og vores midler stammer jo fra de nordiske skattebetalere. Vi er egentlig blot bindeleddet mellem de nordiske befolkninger og ser derfor vores opgave i et publikumperspektiv. Det er også derfor, at vi også i vores egen organisation skal i gang med at etablere brugerråd om de aktiviteter, vi selv står for.

- I bund og grund er det jo folks engagement i det

Eksempel: Borgersamling om Lynetteholm

By & Havn, der ejes af Transportministeriet og Københavns Kommune, har også nedsat en borgersamling i forbindelse med planlægning af den kunstige ø Lynetteholm. Det startede med, at Danmarks Statistik udsendte 10.000 invitationer via digital post til borgere i København og 11 omegnskommuner. 536 borgere tilmeldte sig den lodtrækning, der sikrer, at de udgør et repræsentativt udsnit med hensyn til køn, alder, uddannelse og geografi.

66 deltagere har diskuteret fordele og ulemper ved Lynetteholm. Undervejs har borgerne spurgt et ekspertpanel med ni lektorer og professorer med forstand på emner som miljø, byplanlægning og transport. Rådgivere fra We Do Democracy har fungeret som et sekretariat med ansvar for, at det foregår på retfærdig vis.

By & Havn har nu modtaget en række anbefalinger, som man har forpligtet sig til at komme med en tilbagemelding på senest tre måneder efter modtagelsen og igen efter to år. Men hverken By & Havn eller politikerne på rådhuset er forpligtet til at vedtage anbefalingerne.

Vores rammer er vide med få begrænsninger. Hovedsagen er at der skabes et kulturelt og et samfundsmæssigt engagement.

Skeptiske unge

Gitte Grønfeld Wille peger på, at der er store barrierer at overvinde, især blandt unge, som ikke anser de nordiske perspektiver som særligt attraktive.

- Blandt ældre er der mange, som anser Norden som et tiltrækkende værdifællesskab. Den holdning er tilsyneladende ved at blive stærkere, formentlig ansporet af den ydre fjende, Rusland, som viste sig med invasionen i Ukraine. Mange af os står derfor stærkere end nogen sinde vagt om nordiske, humanistiske værdier.

- Det gælder ikke i samme grad unge. Tag bare finske unge, som i stigende grad foretrækker engelsk og ikke de nordiske sprog som for eksempel svensk. Der er, så vidt jeg ved, heller ikke voldsom rift om nordiske studiepladser. Det er altså ikke selvfølgelig for de unge at have nordisk bevidsthed og ønske om samarbejde.

- Ikke desto mindre tror jeg, at det nordiske momentum, vi oplever blandt de lidt ældre, også kan slå igennem blandt unge. Hvis vi med mange flere nedefra-og-op-projekter i de nordiske civilsamfund formår at øge de unges tillid til de nordiske 'systemer', så får vi ikke blot større engagement blandt unge i almindelighed, men også et engagement, som har rod i en nordisk bevidsthed i særdeleshed, siger Wille. eø

nordiske, som er forudsætningen for at vi eksisterer. Uden befolkningernes opbakning er vi ret beset ingenting, lyder det fra Wille.

Men gider folk at involvere sig? Har folk tillid til at det nytter noget?

- Det vil vise sig, men det er da forsøget værd. Med cirka fem mio. unge i Norden mellem 15 og 29 år – det svarer til en femtedel af alle borgere i Norden – er de jo afgørende for udviklingen af Norden, og de udgør altså en betydelig del af Nordens aktuelle politiske, sociale og kulturelle fundament. Og de unge kan meget. Som offentlig finansieret organisation skal vi tilbyde rammer, som skaber engagement om de humanistiske værdier, vi deler i Norden. Vi skal evne at forløse de unges kraft.

Hvilke rammer forestiller du dig, at den forløsning skal ske inden for?

- Når vi administrerer kulturstøttemidler, ser vi på, om projekterne kan gøre en forskel og om de indebærer, at målgrupperne direkte er medskabende.

Nordisk borgerting kan give nyt liv til nordisk samarbejde

Hvordan styrker vi demokratisk dannelse? Vi må eksperimentere med noget nyt, som kompletterer de kendte politiske systemer. Her får vi et bud på et nordisk borgerting, som vil give almindelige mennesker mulighed for at blive en del af hverdagsdemokratiet.

Borgerting kan medvirke til at undgå eller mildne kommende opgør mellem forskellige fløje i samfundet, mener Mads Wolff, som her ses i norske Geirangerfjorden.

Borgerting. Borgersamlinger. Borgerforsamlinger. Citizens' Assemblies. Der er mange betegnelser for den type folkelig involvering, som flere og flere slutter op om og udvikler på. Så mange, at OECD har udgivet en større håndbog med retningslinjer for borgerting, som skal sikre, at alle typer af borgere involveres i at skabe mere demokratiske samfund.

Rent teknisk foreslås det at udvælge borgere til et borgerting ved lodtrækning, der dog sikrer en statistisk retfærdig fordeling med hensyn til al-

der, uddannelse, bopæl, køn og socioøkonomiske forhold. Det kan være på regionalt eller nationalt plan, midlertidigt eller permanent og det kan være omkring særlige temaer som klima eller energi – eller det kan være et nordisk borgerpanel, som selv finder ud af, hvad de vil.

Gider folk engagere sig?

Har det nogen gang på jorden? Vi spørger en ekspert i nordisk medborgerskab, Mads Wolff, som har kandidatgrad i offentlig administration fra RUC samt fra universiteterne i Tilburg og Ljubljana. Han har en i årrække fungeret som konsulent i udviklingsprojekter i regi af Nordisk Ministerråd og han har været international konsulent for the International Democracy Festivals Association.

Mads Wolff slår fast, at borgerpanelet ikke skal have beslutningskompetence.

- Mange mennesker vil gerne engagere sig, men oplever, at det er som at slå i en dyne, fordi de ikke bliver taget alvorligt. Derfor skal de besluttende offentlige organer i Norden, Nordisk Ministerråd og Nordisk Råd, forpligtes til ikke blot at lytte, men til også at behandle forslag og ideer. På den anden side skal det heller ikke være sådan, at bare fordi man har en ide, så bliver den også gennemført.

Tror du, at det er tilstrækkeligt motiverende for folk at engagere sig i et borgerting, som i bedste fald får sine forslag behandlet i nordiske organer uden større beslutningskraft?

- Vi mangler demokratisk genopdragelse, og det handler ikke bare om beslutninger og lovgivning, men også om det, der sker mellem mennesker. Det skal anerkendes at tale med andre om tidens udfordringer og om, hvordan man kan gøre tingene bedre. Hvis vi ser nogle årtier tilbage, er det ikke

De nordiske folkemøder, her på Bornholm i debat om New Nordic School, er modeller for udvikling af den demokratiske samtale, som involverer og engagerer i stort omfang. Foto: Johannes Jansson, norden.org.

lovgivning og beslutninger, der har flyttet det nordiske samarbejde, men rekommandationer, anbefalinger, som er blevet til pasunion, ny nordisk mad og meget andet, der har skabt forandring og udvikling. Jeg tror godt, at et borgerting kan blive vældig engageret i at arbejde med forslag og se dem blive seriøst behandlet, vurderet og kommenteret i et mere formelt nordisk regi.

At blive taget alvorligt

- Jeg hører ikke til dem, der anser det nordiske samarbejde for at være en syltekrukke. På mange områder er det lige modsat, fordi arbejdet formidles og betones ind i de nordiske parlamenters formelle beslutninger. Det handler om at blive taget alvorligt på den rigtige måde!

Mads Wolff henviser til teologen Hal Koch (1904-1963), som hævdede at demokratiets dybeste væsen ikke er kold jura, men levende ånd i menneskeligt fællesskab og kultur. For Hal Koch var demokrati ikke blot en styreform, men samtale: 'Det er en måde at handle på og en måde at omgås andre mennesker på, hvor respekten for individet, fællesskabet, omgivelserne og samfundet er helt centralt. Og hvor fordømmene lader sig udfordre, og argumenterne flytter holdninger', sagde han.

Det nordiske samarbejde er et fint eksempel på opfyldelsen af Hal Kochs demokratiopfattelse, mener Wolff.

- Det er ikke lovgivning, der har skabt det nordiske samarbejde. Det er aktiviteter mellem mennesker og over grænserne. Det er den nordiske kulturelle forståelse, som har skabt basis for udvikling af en lang række nordiske initiativer med stor betydning.

Politik er meget mere end konflikt

- Politik er altså ikke kun lovgivning og beslutninger, som mange medier desværre lærer os ved at fokusere på konfliktsøgning som et dogme i politik. Derved mister vi pointen om, hvad demokrati er. Der er nemlig mange måder at skabe udvikling og forandring på, og jeg mener, at borgerting i Norden kan styrke almindelige menneskers demokratiske dannelse - for ikke at tale om dannelsen i systemerne, og borgerting kan måske endda medvirke til at undgå eller mildne kommende opgør mellem forskellige fløje i samfundet.

- Hvis gennemarbejdede ideer og forslag ikke tages alvorligt, så opstår frustrationerne. Hvis de derimod bliver efterspurgt og betragtet som seriøse indspil og grundlag for debatter, så føler folk sig anerkendte og er villige til at bruge frivillige kræfter på arbejdet, lyder det fra Mads Wolff, som blandt andet trækker på erfaringer fra mange års arbejde inden for det nordiske samarbejde og som nuværende medlem af den danske UNESCO Nationalkommission.

eø

Nordlys på Den Hirschsprungske Samling

Den Hirschsprungske Samling har modtaget 14 værker af kunstneren Harald Moltke fra Danmarks Meteorologiske Institut. Værkerne viser Nordlys på Island i 1899.

Island, 1. september, 1899

Island, 1. december, 1899

Harald Moltkes (1871-1960) værker af nordlys blev til på den første af to nordlysekspeditioner, som instituttet arrangerede i 1899-1901. Moltke deltog som kunstner, og blandt hans opgaver var at afbilde nordlyset. Ekspeditionen gik til Akureyri på Island, og det blev til en serie på 14 værker, hvoraf seks af disse nu kan ses i salene på Den Hirschsprungske Samling.

Side om side med videnskabsfolk

- Harald Moltke arbejdede side om side med videnskabsfolk, der havde medbragt måleinstrumenter og kamera. Moltke selv havde medbragt kulstift og oliemaling, for det var kun en kunstner, der kunne indfange nordlysets farver, mente man, og resultatet blev da også nogle af de smukkeste nordlysmalerier nogensinde, siger museets direktør Gertrud Oelsner, der glæder sig over at Den Hirschsprungske Samlings er blevet betænkt malerierne.

Troede nordlys blev udløst af vejret

Nordlys kan ses i dele af de arktiske egne og en sjælden gang imellem længere sydpå. Det er et optisk fænomen, der forekommer om natten i den mørke del af året. Det er solen, der er årsag til nordlys, og det er store eksplosioner, såkaldte soludbrud, der udsender partikler. Når de interagerer med jordens atmosfære, fører det til de grønne lysbølger på himlen. Man troede tidligere, at nordlys blev udløst af vejret, derfor var Harald Moltke deltager i ekspeditioner udsendt af Meteorologisk Institut.

Bestill på www.dfds.com/norden

København – Frederikshavn – Oslo

Norge er kun en dejlig sejltur væk!

Som medlem af Foreningen Norden kan du nu rejse med DFDS til Norge med rabat. Stig om bord i København eller Frederikshavn, og mens vi sejler, kan du nyde en god nats søvn i din private kahyt. Ankom udhvilet til Oslo næste morgen og

start din rejse i eventyrlige Norge. Du sparer 10% på MiniCruise fra København til Oslo eller 10% på Transport rejser inkl. bil på ruten København - Frederikshavn - Oslo. Bestil i dag, og skræddersy din næste ferie med DFDS.

RUDE STRAND HØJSKOLE FOR SENIORER

Tlf. 86 55 89 44
info@rudestrand.dk
www.rudestrand.dk

HVER UGE ET NYT KURSUS

Se vores 63 kurser i 2024 på hjemmesiden rudestrand.dk - eller bestil det trykte kursuskatalog - se f.eks.:

MED NORDLYS I ØJNENE Grønland

På dette kursus lader vi os rive med af vilde og vidunderlige fortællinger. Vi vil forsøge at få større forståelse for - og indsigt i - de mange dilemmaer og udfordringer, der også er en del af dette komplekse samfund, hvor fortid og nutid støder sammen på godt og ondt.

15. - 20. januar • 6 dage • kr. 5.050,-

DE STORE RUSSERE litteratur, kunst, musik

Trods en stadig uløst konflikt og krig i Ukraine ønsker vi at dykke ned i de mange, fremragende russiske kunstnere inden for litteratur, musik, kunst og film, der har beriget vores liv. Kunstnere, som måske ligefrem kan hjælpe os med at forstå de store følelser og paradokser, der præger nutidens russere.

12. - 17. februar • 6 dage • kr. 5.550,-

LIVSREJSE OG HØJSKOLE

Kan du lide en god fortælling og en god fortæller? Interesserer det dig, hvilken vej vi mennesker tager i livet, og hvordan vi håndterer selv alvorlige bump på vejen og måske ligefrem vokser i vendepunkterne? Bliv beriget og begejstret af kendte og helt almindelige menneskers livshistorier.

8. - 13. april • 6 dage • kr. 5.050,-

NORDATLANTISKE STEMME

Vi kaster blikket på Nordatlanten, fordi der er nogle værdier, vi kan identificere os med på tværs af grænser og hav. Temaer vil være de nordatlantiske relationer i fortid, nutid og fremtid, de nordatlantiske områders øgede storpolitiske betydning samt ikke mindst færøsk, islandsk og grønlandsk kunst og kultur.

18. - 23. november • 6 dage • kr. 5.350,-

Rude Strand Højskole ligger smukt på stranden mellem Århus og Odder med udsigt til Helgenæs, Tunø og Samsø